

Citadela – između svakodnevnice i mističnog

(Alesksandar Bjelogrić, „Citadela“, Agora, Novi Sad,
2012)

Učenici njegovi upitaše ga: Kada će doći Carstvo? Isus odgovori: Neće doći kada se očekuje. Niko neće reći: „Gle, tu je!“ ili „Gle, tamo je!“ Ali, Carstvo Očevog razastrto je na Zemlji, a ljudi ga ne vide.

(Apokrifno Jevanđelje po Tomi, 113)

Navedeni citat nalazi se na početku knjige, tačnije ispred osam pripovedaka *Citadele* Aleksandra Bjelogrića, što čitaoca navodi na pitanje – da li je to poruka koju pisac prenosi ovom knjigom, ili se ona može iščitati u svakoj pripovesti? Dalje, navedeni citat direktno upućuje na Bibliju, Boga, Isusa i ljudske grehe, na ograničenost ljudske misli i delanja u realnom svetu, ali i na mističnu stranu istog sveta. Ako uzmemo u obzir da je simbolično značenje reči „citadela“ gotovo identično u svim civilizacijama, kulturama i religijama i predstavlja dušu, odnosno ono što čoveka čini delom Božanskog, još bliže prilazimo odgovoru. No, biblijski motiv jeste jedan, ali ne i jedini motiv ove zbirke. Ono što čini *Citadelu* posebnom jeste upravo to što u sadašnjem spaja prošlo, sadašnje i buduće vreme, koje po svemu nije strano današnjem svetu.

Iznoseći osam pripovednih varijacija („Sumrak na Tasosu“, „Dijadema zapadnog kraljevstva“, „Lero i Nela“, „Februar“, „Čovekovo mesto u prirodi“, „Efemeron“, „Citadela“ i „Dvostruki pohod“), kako u pogovoru navodi Nenad Šaponja, Aleksandar Bjelogrić daje čitavu lepezu pripovedaka – od psihološkog realizma do fantastike, čime se potvrđuje činjenica da prave knjige pripovedaka uvek u sebi nose obilje potencijalnih romana. Neke od tih priča daju

realističnu sliku života, koja prodire dublje u ljudsku psihu prateći misli, želje, pa i razočarenja samih junaka („Sumrak na Tasosu“), neke, nasuprot tome, daju potpuno suprotnu sliku čovečanstva negde u dalekoj budućnosti. Takva je pripovetka „Lero i Nela“. Ona ne samo da je napisana u ključu fantastike, već ukazuje i na jednu od pritajenih težnji današnjeg čovečanstva – da bude besmrtno, što ponovo upućuje na dodir sa božanstvom. No, pisac se ne zadržava samo na tome. I besmrtnost ima svoju cenu:

Ona [Nela] odasla nerovni impuls, nalog da joj robotizovani mehanizam promeni položaj glave.

Takav čovek ni osećanja ne iskazuje na isti način:

Negde pred ponoć, pod svodom od genetski modifikovanih tropskih palmi, ona ga zagrlji, opijena zamamnim mirisima belih i ružičastih orhideja što su se u bokorima spuštale ka kamenitoj obali veštačkog jezera. U njemu se probudi žudnja, pomešana sa sećanjem na davnašnje zemaljske plamenove, na vremena kada se činilo da svet nastaje sa njima.

Samo, recimo, kroz ovaj pasus može se uvideti realna težnja celokupnog društva iskazana kroz pojedince koji su, zapravo, nosioci „grešaka“ koje pravi čitav svet. Na koje „greške“ društva ukazuje Aleksandar Bjelogrić? Možda još uvek danas čitaocu zapada za oko deo ovog pasusa, a to su „genetski modifikovane palme“, ali budući čitalac će na to gledati kao na sasvim običan pasus u kom je težište očigledno da dočara jedan emotivni momenat. Time će svakako pasus, onako kako mi gledamo na njega danas, za budućeg čitaoca (na primer onog koji je nosilac radnje ove priče) promeniti značenje, s obzirom na

to da će živeti u svetu gde mehanizmi menjaju položaje ekstremiteta, a genetski modifikovana hrana postaje stvarnost. I u tome je, možda, i problem kojim se Bjelogrić bavi u ovoj priči, upućujući na iskonsku želju čitavog čovečanstva da nadživi smrt. Čovek koji želi da pobedi svoju smrt, ali koji samim tim i prestaje da bude čovek. „Kada si mlad, čini ti se da svet nastaje sa tobom, a kada ostariš, čini ti se da sa tobom umire i svet“, govori jedan od junaka ove priče. Nenad Šaponja ovu priču naziva književnom utopijom, koja lako i konceptualno shvatljivo odvodi čitaoca iza tajne smrti i besmrtnih zakonitosti materijalnog sveta. Gradeći koncept hipotetične uslovne besmrtnosti u tzv. cerebralnoj egzistenciji kao trajnom ishodištu ljudi koji su potrošili svoja tela, pripovedač otvara uvid u prostor van realnosti. Poslednji pasus upućuje na biblijsku rečenicu: „I Bog blagoslovi Noja i sinove njegove, reče im: rađajte se i množite se i napunite zemlju“.

Svet je mesto za one koji se rađaju i množe – reče ona s osmehom, prinevši šaku ustima.

Ono što takođe karakteriše ovu zbirku pripovedaka, jeste i činjenica da priče upućuju na druge priče, podsećaju na druge pisce, odnosno one citate iz romana/ pripovedaka, koje ozbiljni čitalac kvalitetne literature ne može zaboraviti. Jedna od njih je priča uronjena između mističnog i realnog – „Čovekovo mesto u prirodi“. Naizgled, realistična, ona upućuje i na prostore mističnog, prostore izvanljudskog i vantelesnog. No, prvenstveno upućuje na čuveni citat iz Kurana, koji se nalazi u romanu Meše Selimovića *Derviš i smrt*: „Pozivam za svedoka vrijeme, početak i svršetak svega da je svaki čovjek uvijek na gubitku“. Tema ove priče je gubitak zdravlja Bube – službenice koja je vodila zapisnik u školi, ali i nastojanje da pobedi bolest. Time pisac ne iskazuje samo ljudsku volju, nego i upornost, optimizam i veru u život. Zato kada je

pitaju za zdravlje, Buba porukom odgovara:

Nekom je poslala poruku sa smajlijem, u kojoj je citirala misao iz romana Meše Selimovića, preuzetu iz Kurana, da je svaki čovek uvek na gubitku. (...) Nastavnik veronauke setio se njenog pozivanja na Selimovića i podsetio je da je pisac svesno okrnjio pomenutu rečenicu, kako bi naglasio pesimistički ton. Naime, u izvorniku islamske svete knjige stoji da je „bez Boga, svaki čovek uvek na gubitku“.

Tako ova priča, ukazujući na iskustva bolesti i vantelesna iskustva, postavlja pitanje da li je jedini spas u tome da uz pomoć vere i emocija probušimo zatvoreni sistem, odnosno da li čovečanstvo poseduje takav religiozni i emotivni kapacitet. Možda jedan od ključnih delova ove priče, jeste upravo sam kraj, koji ukazuje na vantelesni odgovor, na činjenicu da su izvesni problemi rešivi. To je momenat kada profesoru, koji je godinu dana nakon Bubine smrti izbrisao njen broj, stiže poruka od nje (sa starim datumom i stihovima Duška Trifunovića) koja ga u to i uverava:

I po prvi put naslutio sam kako se užasne stvari mogu posmatrati sa zrnom spokoja.

Ono što je na početku teksta navedeno, a što je takođe jedna od karakteristika ove zbirke jeste činjenica da je ovih osam pripovedaka zapravo osam pripovednih varijacija. Ako je do sada bilo reči o sadašnjem i budućem vremenu, jasno je da ova zbirka nudi i priče koje upućuju na daleko i dalje prošlo vreme – „Dijadema zapadnog kraljevstva“ i „Dvostruki pohod“. Prva svedoči o tragačima za dragocenostima iz prošlosti, a druga o balkanskim užasima u dvadesetom veku. Čitajući gotovo svaku od ovih osam priča, kroz njihove celine kao da izbijaju rečenice kojim pisac nastoji da zaseče

ili pohvali ljudska delanja. I dok u priči „Čovekovo mesto u prirodi“, čini se, pripovedač nastoji da pohvali ljudsku volju za životom, u priči „Dijadema zapadnog kraljevstva“ ponovo kritikuje. I to eksplicitno. Junaci koji tragaju za dragocenostima iz prošlosti, čini se, kao da tragaju samo iz ličnih interesa, o čemu otvoreno i govore:

Kako se zove onaj numizmatičar iz Hamburga – reče. Prošle godine dobro nam je platio novčić iz Sirmijuma. Više nego dobro. A sad pomisli na ono što već imamo u gepeku. Dok, dobro znaš da je zlatnik iz Kostolca pravi bingo.

Zato, ne slučajno, pisac u ovu priču unosi i humorno-ironične elemente koji su tu da dočaraju izgled i postupke samih junaka. Tako na primer za Doktora, koji je „glavni“ tragač za dragocenostima iz prošlosti, pisac kaže:

I nadimak doktor, koji je po svemu pristajao njegovoj okrugloj glavi, slomljenom cvikeru i izanđalim zakrparama na laktovima sakoa.

Za Heni, njegovu ženu, dodaje:

Ali Heni nikada nije vodila računa o lepoti. Gledala je da se što pre uda. Udala se, razvela, i dala dete na usvajanje. A onda je srela Doktora i počela da natuca srpski. Putovali su kombijem od sajma do sajma i ona je uverila sebe da ima „njuh“.

Pišući o mističnom i realnom, o biblijskom i nebiblijskom, pisac kao da podseća na citat naveden na početku ovog teksta i zbirke *Citadela* – da carstvo nebesko postoji, ali ga ljudi ne vide. Mistični elementi života povezuju savremenog Kaina i Avelja i uticaj monolita iz Kjubrikove *Odiseje 2001* u priči „Februar“.

I ja sam, kao Kain, bio neka vrsta ratara, sa svojim onim dinjama, krastavcima i krompirima na tezgi. Ali Bog me nije zareziavao, nije hteo moju žrtvu.

Bilo da govori o užasima rata, različitim ljudskim iskustvima, o vantelesnom, božanskom, ili o potrazi za čarobnim simbolima između istine i iskustva života, a usred zahuktale svakodnevice u naslovnoj priči „Citadela“, pisac nas u poslednjoj priči „Dvostruki pohod“ podseća na reči čuvenog pisca Ive Andrića:

Ima jedna Andrićeva pripovetka, jedna alegorija. Na obali Drine u Višegradu skupili su se momci. Treba preplivati hladnu reku. Pripovedač ima neke nedoumice o životu. Vršnjaci sa njim teraju šegu. Tu se Andrić priseća jedne turske poslovice, koja otprilike kaže: ne primaj na sebe okrutnost sveta. Smisao je u tome da je okrutnost ionako previše za prost ljudski život.

No, suština je u rečenici:

Voda je hladna, ledena. Ali treba skočiti i preplivati. Nema druge.

Veze između mističnog i svakodnevnog, kako Nenad Šaponja navodi, potvrđuju se i kao veze između čitalaca i čitanja, odnosno, dubinskim razlogom te veze. Svaka od ovih priča nosi sa sobom te veze, ponegde natopljene emocijama, i na svaku od njih čitalac gleda na različit način, jer su i one različite. Biblijski motivi, smrt, rat, nada, mistika, jesu tu da podsete na ograničenost, želje, težnje i greške čoveka. I to je prikazano na posve različit način – o čemu svedoče pripovetke, a u čemu je, čini se, i čar ove zbirke.